

ШЛЯХИ КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ НАУКОВО-ВИКЛАДАЦЬКИХ КАДРІВ У ПОЛЬЩІ В ХХ–ХХІ СТ.: НАРИС ПРОБЛЕМАТИКИ

Ева Куля

Університет імені Яна Кохановського, м. Кельце, Польща

Наведено етапи кар'єрного зростання науково-викладацьких кадрів із врахуванням політичного та історичного характеру змін системи вищої освіти в Польщі, починаючи з 1945 р. Коротко розглянуто зміни, які відбувалися в польській системі вищої освіти в 1945–2014 рр. Досліджено, що вони знаходили віддзеркалення в ухвалених законах та постановах. Показано шляхи професійного зростання науково-викладацьких працівників вищих навчальних закладів у світлі змін у законодавстві. Наголошено на політиці державної влади в період перед трансформацією суспільного ладу 1989 р., що обмежувала можливості та права науково-викладацьких кадрів вищої школи. Визначено зміни у сфері працевлаштування на посадах науково-викладацьких та наукових кадрів після трансформації суспільного ладу.

Ключові слова: система вищої освіти, науково-викладацькі працівники, кар'єрне зростання.

З метою репрезентації етапів кар'єрного зростання науково-викладацьких кадрів потрібно врахувати політичний та історичний характер змін системи вищої освіти в Польщі в окремі періоди. З огляду на це розглянемо ті зміни, які відбувалися з 1945 до 1947 р., тому що в цей період здійснювалася відбудова матеріальної бази системи вищої освіти, а також державні органи поступово брали на себе керівництво цією системою. Першочерговим завданням працівників вищої школи була дослідницька робота, в той час як саме навчання відійшло на задній план [1, s. 18–21]. 1947 р. Рада міністрів ухвалили декрет про організацію науки та системи вищої освіти, пов'язаний із моделлю ліберального університету і політикою держави в галузі науки, а 1951 р. кафедри визнано базовими структурними підрозділами вищої школи [1, s. 26].

Станом на 30 червня 1946 р. в Польщі було 28 вищих навчальних закладів:

1) державні академічні школи – 16 вищих навчальних закладів:

- сім університетів (Ягеллонський університет, Варшавський університет, Лодзький університет, Познанський університет імені Марії Склодовської-Кюрі, пізніше перейменований в університет імені Адама Міцкевича, університет імені Миколая Коперника, Вроцлавський університет);
- п'ять політехнік (в містах Варшава, Глівіце, Лодзь, Гданськ, Вроцлав);
- три академії (Варшавська стоматологічна академія, Краківська гірничо-металургійна академія, Варшавська академія політичних наук);

- Головна вища сільськогосподарська школа у Варшаві;
- 2) приватні академічні школи – чотири вищі навчальні заклади:
 - Люблінський університет, Головна торгова школа у Варшаві (з філією в м. Лодзь), Краківська торгова академія, Познанська торгова академія.
- 3) державні вищі неакадемічні школи – п'ять;
- 4) приватні вищі неакадемічні школи – три [12, s. 412–414; 2, s. 272–273].

Декрет від 28 жовтня 1947 р. про організацію науки та системи вищої освіти в ст 3.1. визначав, що система вищої освіти охоплює вищі професійні та вищі академічні школи. “Згідно з цим декретом, назви: “академія”, “політехніка”, “головна школа”, “університет” можуть використовувати винятково вищі академічні школи. У декреті було визначено правила присудження наукових ступенів: ступінь магістра і доктора могли присуджувати лише вищі академічні школи, а професійні ступені – академічні та професійні школи. **У професійних школах** працювали професори, заступники професорів і викладачі допоміжних предметів. Професорів та їхніх заступників міністр освіти призначав із середовища видатних спеціалістів, яких кваліфікувала Головна рада. Президент за поданням міністра освіти і згодою Головної ради міг присвоїти звання звичайного професора тим професорам, які мали “вагомий науковий доробок”.

В академічних школах викладачами могли бути: професори (почесні, звичайні, надзвичайні, титулярні, за контрактом), доценти і заступники професорів, а також викладачі допоміжних предметів.

Право викладати в академічних школах (крім викладачів допоміжних предметів) отримували через процедуру габілітації. Вона мала на меті оцінити наукову та педагогічну кваліфікації кандидата у три етапи: 1) оцінка наукової цінності габілітаційного дослідження та інших публікацій кандидата; 2) габілітаційна дискусія; 3) габілітаційна лекція. Декрет також передбачав інші процедури прийому на посаду професора та доцента [2, s. 273].

Зазначимо, що в 1951–1956 рр. звертали увагу на обов'язок співробітників займатися науковою діяльністю та водночас реалізувати навчально-виховні цілі. Наукові звання присвоювала спеціально призначена Центральна кваліфікаційна комісія. У Законі від 15 XII 1951 р. про вищу освіту і наукових працівників усунуто поділ на академічні та професійні школи – їхній статус було зрівняно, тобто відбулося знецінення значення академічних навчальних закладів. Вищі навчальні заклади вже не диференціювали ані за структурою, ані за організацією та функціонуванням, – це позитивно вплинуло на професійні школи, а колишні академічні втратили. Отже, втратило свою первісну вагу поняття “викладачі академічної школи” (“nauczyciele akademicki”), тому що законодавчо було скасовано усі визначення, що походять від поняття “академічна школа”. Отож з обігу зникли такі терміни, як “майстер”, “вчений”, “академічне середовище”, “автономія” або “академічна свобода”. Їх використовували тільки тоді, коли йшлося про традиції, ювілеї та урочисті церемонії [4, s. 148]. Університети також

було ослаблено через відокремлення від них цілих факультетів і створення на їхній базі професійних навчальних закладів. З'явилися медичні та економічні академії, вищі сільськогосподарські, художні та військові школи. В університетах було закрито теологічні факультети (пізніше, тобто в 1954/1955 н. р., засновано Варшавську академію католицької теології). На деякі напрями (на кілька чи кільканадцять років) було припинено набір, а саме: філософію, соціологію, психологію, педагогіку; на деякі було обмежено кількість місць, на інші – збільшено. До кінця існування ПНР ці квоти були лімітовані на централізованому рівні.

Упродовж 1958–1968 рр. державні органи здійснювали поступову уніфікацію структури вищих навчальних закладів [10, s. 51]. Значні зміни, що відбувалися в системі вищої освіти впродовж 1945–1968 рр., викликали щоразу нові закони і постанови, які обмежували сферу та якість функціонування вищих навчальних закладів, були спрямовані на реалізацію соціалістичної політики державної влади й обмежували можливості та права науково-педагогічних кадрів. Такі питання регулювали численні закони і постанови, які визначали специфіку кар'єри науково-педагогічних працівників вищів.

Ця проблема була порушена в розділі VII *Закону* від 15 грудня 1951 р. про вищу освіту та наукових співробітників. Відповідно до його положень (п. 3. ст. 22) освіта другого рівня здійснювала підготовку майбутніх наукових працівників і готувала до самостійної наукової роботи. У світлі зазначеного закону нижчим науковим ступенем був ступінь кандидата наук, а вищим – ступінь доктора. Умовою для отримання ступеня кандидата наук було здобуття освіти другого рівня та дотримання всіх формальностей, тобто здача іспитів та продовження наукової роботи як самостійний доробок кандидата. З метою підготовки до отримання наукового ступеня кандидата наук випускники могли вступити до аспірантури (ст. 45), як це передбачено в окремих положеннях. Також ступінь доктора міг отримати кандидат наук, який подав наукову роботу, що зробила значний внесок у розвиток цієї галузі науки, і ця робота була розглянута на публічному захисті (ст. 43). Наукових працівників було поділено на самостійних (*pracownik samodzielny*) і допоміжних (*pracownik pomocniczy*). Із цитованих положень видно, що самостійним працівником був звичайний професор, надзвичайний професор і доцент, натомість допоміжними науковими працівниками вважали ад'юнкта, старшого асистента або асистента. Самостійних наукових працівників призначав міністр, а допоміжних – ректор або керівник інституту. Для того щоб отримати звання звичайного професора, претендент повинен був мати вищий науковий ступінь, а надзвичайного професора і доцента – нижчий науковий ступінь. Самостійним науковим працівникам звання присвоювала Центральна кваліфікаційна комісія, а допоміжним науковим працівникам – кваліфікаційні комісії, які були створені при міністрі освіти, вищому навчальному закладі або інституті. Відтак у ст. 44

йдеться про певні відхилення. Отже, в обґрунтованих випадках вищої освіти не вимагали. Подібно, як і у випадку присвоєння Центральною кваліфікаційною комісією наукових звань самостійним науковим працівникам. Отже, можемо дійти висновку, що такого роду поступки дозволяли владі поступово запроваджувати новий порядок, основи якого ідеально вписувалися в ідеологію соціалізму¹. Прикладом цього може слугувати постанова ради міністрів від 24 квітня 1956 р., що змінювала постанову від 26 квітня 1952 р. про умови і порядок присудження наукових ступенів, відповідно до якої голова Центральної кваліфікаційної комісії отримував право звільняти від іспитів претендентів на здобуття наукового ступеня².

Закон від 10 вересня 1956 р. щодо внесення змін до Закону про вищу освіту і наукових працівників від 15 грудня 1951 р. визначив, що присвоєння наукових звань, передбачених для допоміжних наукових працівників, входить у компетенцію ради факультету. Згідно з цими положеннями почесним ступенем доктора був ступінь доктора *honoris causa*, який присуджувала особливо заслуженим для розвитку економіки і культури науковцям вчена рада вищого навчального закладу за згодою міністра³.

У контексті порушеної проблематики на особливу увагу заслуговує розділ IV *Закону* від 5 листопада 1958 р. про вищу освіту, присвячений науковим ступеням. У ньому вміщено коротку інформацію, що стосується вимог, яким повинна відповідати особа, що претендує на здобуття наукового ступеня доктора, а також описано обставини, за яких може бути присуджено науковий ступінь доктора *honoris causa*. Ступінь доктора могла отримати людина зі ступенем магістра, магістра-інженера або лікаря, яка займалася науковою роботою не менше двох років. При цьому такою роботою можна було займатися під час навчання в аспірантурі або поза нею. Відповідно до ст. 83, наступним щаблем на шляху кар'єрного просування був ступінь доцента, який присуджувала рада факультету після процедури габілітації, що охоплювала презентацію наукового дослідження, колоквиум та габілітаційну лекцію, а також рішення Ради щодо присудження наукового ступеня. Крім того, ст. 88 містить поділ наукових працівників на самостійних (доцент на ставці, надзвичайний професор, звичайний професор) і допоміжних (асистент, старший асистент, ад'юнкт). Ліквідовано категорію заступників професорів і тих, хто "виконував обов'язки допоміжних наукових працівників". У світлі положень цього закону наукових працівників працевлаштовували на конкретний період часу. На посаду асистента зараховували на один рік, при цьому можна було продовжувати працевлаштування не більше, чим два рази

¹ Ustawa z dn. 15 grudnia 1951r. o szkolnictwie wyższym i pracownikach nauki.

² Rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 24 kwietnia 1956 r. zmieniające rozporządzenie z dnia 26 kwietnia 1952 r. w sprawie warunków i trybu nadawania stopni naukowych.

³ Ustawa z dn. 10 września 1956 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym i pracownikach nauki.

також на один рік. Натомість на посаду старшого асистента або ад'юнкта приймали на три роки, а можливість продовжити зайнятість була лише один раз. Необхідний для отримання ступеня доктора час становив дев'ять років, а наукового ступеня доцента – також дев'ять років⁴.

Поправка до *Закону про вищу освіту* від 1965 р. ввела нове збірне визначення “науково-педагогічні працівники” (п. 1 ст. 28). Визначення “викладачі академічної школи” залишилося у статистичних даних і наукових працях⁵. У цьому питанні особливого значення набирає контекст соціально-політичних змін, які відбулися в науці та вищій освіті після 1952 р. Відхилено поділ на академічні та неакадемічні вищі навчальні заклади, а держава могла втручатися у справи науки. У результаті це призводило до ослаблення університетів та втрати значення вчених та установ, що займалися наукою. Як справедливо зауважує Тереза Гейніцка-Безвіньська “(...) ми мали справу з деструктивним виміром ідеологічного наступу, що прямо відображено і передбачено програмою під назвою “План N” (програма „розкуркулення” науки) у “новій мові” комуністичної ідеології” [2, s. 308]. Зазначимо, що результатом заходів, які мали на меті обмеження матеріальної допомоги вищим начальним закладам, було кількісне гальмування розвитку системи вищої освіти в 1956–1965 рр., про що свідчить зменшення числа випускників вищих навчальних закладів.

Важливою подією стало також злиття в 1966 р. Міністерства освіти з Міністерством вищої освіти в один державний орган під назвою Міністерство освіти і вищої школи (MoіSW), метою якого була інтеграція всіх рівнів освіти і передусім *ідеологічний контроль над процесом формування суспільної свідомості за допомогою освіти* [2, s. 310].

Також суттєво позначилися події, які отримали умовну назву “Березень 68” (“Марса 68”). Саме вони призвели до реорганізації вищих навчальних закладів і примусової еміграції польської інтелігенції. Наслідки цих подій переросли в репресії, спрямовані на польське інтелектуальне середовище. Продовженням таких змін став Закон про вищу освіту, опублікований 1968 р.: він ліквідував поділ на самостійних і допоміжних працівників. Беручи до уваги низку змін, які відбулися в системі вищої освіти після “Березня 68”, потрібно детально проаналізувати явище “педагогізму” в рамках політики, яку проводив Центр [3, s. 126]. Було суттєво відокремлено процес виховання від навчання, що призвело до виникнення теорії соціалістичного виховання. Ця проблема була порушена в Законі від 20 грудня 1968 р. про зміну Закону про вищу освіту. У ст. 1 §1 закону наголошено на міждисциплінарному характері завдань освіти і виховання із вмілим втіленням соціалістичної політики владою і

⁴ *Ustawa z dn. 5 listopada 1958 r. o szkołach wyższych.* (Dz. U. 1958, nr 68, poz. 336).

⁵ *Ustawa z dnia 31 marca 1965 r. o zmianie ustawy o szkołach wyższych* (Dz. U. 1965, nr 14, poz. 98); P. Hübner, *Polityka naukowa i struktury organizacyjne nauki*, s. 149.

працівниками вищих навчальних закладів. З огляду на це великого значення набуває навчання і виховання професійної інтелігенції, що мала займатися науковою діяльністю, яка би призвела до розвитку економіки і національної культури. Крім того, у ст. 5 закону вміщено інформацію про діяльність вищих навчальних закладів, яка охоплювала вищу професійну освіту, магістратуру, аспірантуру, післядипломну освіту, а також спеціальні курси в очній, заочній та вечірній формі навчання під постійним контролем Міністра освіти і вищої школи. На особливу увагу в контексті зазначеної проблематики про шляхи кар'єрного зростання науково-викладацького складу вищих навчальних закладів заслуговує ст. 87 аналізованого закону. Отже, на посаду доцента могла претендувати особа не стільки зі ступенем доктора, як із багатим науковим доробком та здібностями самостійно займатися навчально-виховною та науковою роботою. У п. 1 ст. 87 закону записано, що на посаду доцента можна призначити особу, яка має щонайменше науковий ступінь доктора в даній або спорідненій галузі науки та відповідний науковий чи професійний доробок. У п. 2 зазначеної статті у виняткових випадках, “обґрунтованих потребами навчального закладу”, допускають призначення на цю посаду особи, яка не має вченого ступеня доктора. Звання звичайного і надзвичайного професора присвоювала Державна рада, а підставою для присудження наукових ступенів став науковий доробок кандидата⁶. Унаслідок цього майже половина доцентів, призначених у 1968–1972 рр., не мала габілітації, а в наступні два роки число людей, що висувалися на цю посаду, становило 16%. Наслідком такої кадрової політики 1975 р. була половина доцентів без габілітації, втім числі 38% навіть без наукового ступеня доктора [4, s. 150].

Важливо, що такі самі умови відповідно до ст. 89 також повинен виконувати кандидат на посаду ад'юнкта, старшого асистента або асистента⁷. З доступних даних можна зрозуміти, що так званих березневих призначень в 1968 р. було 575 при загальній кількості основних наукових працівників, яка становила 4,5 тис. [8, s. 73].

“Березень 68” часто ототожнювали з так званими березневими доцентами, тобто докторами без габілітації. Їх призначення на посаду доцента було “винагородою” за політичну коректність у той період часу. Отже, досягнення і науковий доробок відходили на задній план. Важливими наслідками подій “Березня 68” були також структурні зміни у функціонуванні навчального закладу. Заміна кафедр інститутами мала за мету передусім швидко замінити кадрів, які потрібно було замінити новими, що прихильно ставилися до нової системи і влади. Історична арена 1968 р. була

⁶Ustawa z dn. 20 grudnia 1968 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym. (Dz. U. 1968, nr 46, poz. 334).

⁷Ustawa z dn. 20 grudnia 1968 r. o zmianie ustawy o szkolnictwie wyższym. (Dz.U. 1968 r., nr 46 poz. 334).

надзвичайно бурхливою і ввійшла в історію численними особистими трагедіями. Значною мірою вони також стосувалися наукових працівників польських вищих навчальних закладів. Був це також період радісного розквіту особистих закулісних ігор з чисто політичним підтекстом [2, s. 311].

Причиною стали зміни, які були прописані в Законі від 20 грудня 1968 р. про зміну Закону про вищу освіту. Наслідком березневих подій, зокрема, була реорганізація системи управління наукою і пов'язана з нею зміна керівних кадрів.

У сучасних соціально-політичних реаліях “викладачем академічної школи” називають кожного, хто навчає, – проводить заняття у будь-якому вищому навчальному закладі. З огляду на це Я. Ястшембський стверджує, що “у свідомості більшості суспільства цей термін ототожнюється з поняттям викладача вищої школи” [5, s. 13]. Оскільки політику розуміють у категоріях турботи про задоволення потреб усього суспільства, на державному рівні вона охоплює різні аспекти; серед цих питань особливо наголосимо на системі вищої освіти та її працівників [11, s. 21]. Саме політика, а точніше всі політичні системи в період 1968–1989 рр., мали значний вплив на викладацький склад вищих навчальних закладів у Польщі, особливо, якщо припустити, що як стверджує К. Лея “головним завданням вищої школи були наукові дослідження, а головним завданням працівників – навчання студентів” [10, s. 51]. Варто додати, що, крім адміністрації навчального закладу, в кадрових питаннях також посідав важливе місце партійний чинник. Брало до уваги конфіденційні характеристики, від яких залежало кар'єрне просування кожного викладача академічної школи. У 1977–1981 рр. партійно-державний апарат перешкодив отриманню звання професора 24 особам, а в 1982–1985 рр. – 98 [4, s. 151].

У світлі перемін, що відбуваються на політичній, а отже, і суспільній арені в Польщі, потрібно проаналізувати зміни в період від 1968 р. до 1989 р., особливо акцентуючи на шляхах професійного зростання викладачів академічної школи. Кая Казьмерська наводить спогади професора Йоланти Кульпінської про епоху Герека: “Потрібно сказати, що для нас цей злам 1970 року й епоха Герека була доброю. Тому що був акцент на суспільні дослідження. Звичайно, був акцент, щоб це мало якийсь ярлик марксизму. [...] Було відомо, що можливі емпіричні дослідження з використанням західних методик. І зацікавлення західною соціологією також мало не тільки критичний характер. Трохи ехидно скажу, що Зигмунт Бауман написав свою докторську роботу і, можливо, габілітаційну про англійські профспілки [...]. Це була критика буржуазної соціології, але також непогана інформація про цю буржуазну соціологію, і всі вони, так би мовити, навернулися” [6, s. 250].

Ця сіра реальність із цензурою і політичним тиском не сприяла розвитку правильних позицій та робила неможливим раціональний відбір наукових працівників на самостійних посадах. Тим більше, що всілякі зміни

суспільного ладу супроводжували зміни в умовах і самому функціонуванні університету. Змінені після війни наукові кадри мали завдання виховувати студентів “у дусі диктатури пролетаріату і соціалізму” [7, s. 6]. Тому тут необхідно зазначити, що особливо це стосувалося гуманітарних наук: історії чи польської мови та літератури, а під пропагандистський вплив також підпадала польська молодь в організаціях, що об’єднували студентську молодь. Зміни звичайно відбувалися, згідно з кожним наступним урядом, а вони, у свою чергу, впроваджували поправки до законодавства, прагнучи якомога більше підпорядкувати *akademos* своїм потребам і умовам.

Трансформація системи вищої освіти в Третій Речі Посполитій після 1989 р. була результатом не лише політичних і конституційних, але також суспільно-економічних та цивілізаційних змін. Вона спричинилася до розвитку демократичного суспільства, заснованого на плюралізмі в його широкому розумінні в усіх сферах соціально-економічного життя, а “найважливішою рисою, що характеризує академічну освіту, стала нагальна потреба суспільства в отриманні вищої освіти” [13, s. 104]. В історії Польщі 1990 рік був особливим, оскільки попереднього року комуністичний режим повалено, повернулася демократія, свобода слова, відсутня цензура, змінився державний устрій. У таких соціально-політичних обставинах також змінилися закони про вищу освіту, що вплинуло на кар’єру науковців, умови їхньої праці та систему вищої освіти.

Закон про вищу школу від 1990 р. передбачав, що вищі навчальні заклади працюють за принципом свободи наукових досліджень, свободи художньої творчості та свободи викладання⁸. Закон поширювався на всі вищі навчальні заклади, крім військових, які підпорядковуються окремим законам про вищу військову освіту, та, крім вищих духовних семінарій.

Нагляд над вищими навчальними закладами відповідно до закону здійснював міністр освіти. Згідно із законом, викладачів вищих навчальних закладів працевлаштовували на підставі призначення через відкритий конкурс (пізніший закон змінив цей стан речей). На посаду звичайного професора приймають особу, яка має наукове звання, а на посаду надзвичайного професора – особу, що має наукове звання або ступінь доктора габлітованого. Ад’юнкт – це особа, яка має науковий ступінь, асистент – ступінь магістра або рівноцінний йому.

Призначення на посаду звичайного або надзвичайного професора особи, яка має звання, відбувається на невизначений термін. Трапляються випадки призначення на посаду надзвичайного професора особи без звання, яка має особливі наукові досягнення. Тоді це призначення на період протягом п’яти років. Якщо в цей період така особа не здобуде звання, вона повертається на попередню посаду.

⁸*Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym* (Dz. U. 1990, nr 65, poz. 385).

У світлі положень закону на посаду ад'юнкта призначали на невизначений термін. Якщо людина на цій посаді не має наукового ступеня доктора габілітованого, її працевлаштовують терміном на дев'ять років.

На посаду асистента може бути прийнята людина, яка не має наукового ступеня доктора, а лише професійне звання, не довше, ніж на вісім років.

З 1996 р. кількість штатних викладачів у польських вищих навчальних закладах неухильно зростала. Найшвидше збільшувалося число професорів. Сильно скоротилась кількість доцентів, що було пов'язано із згаданим законом, який впровадив нові посади. Доценти, які мали науковий ступінь доктора габілітованого, займали посади надзвичайного професора.

Ще однією зміною є Закон від 27 липня 2005 р. *“Право про вищу освіту”*, який запровадив Національні рамки кваліфікацій для системи вищої освіти та Польську акредитаційну комісію. Закон підкреслює, що вищий навчальний заклад є автономним у всіх сферах своєї діяльності на засадах, визначених у статуті. Зобов'язує принцип свободи викладання, наукових досліджень і художньої творчості. Нагляд над вищими навчальними закладами здійснює Міністр науки та вищої освіти. Не було змінено органи управління вищого навчального закладу – вчену раду, раду факультету.

Закон вносить зміни в питання працевлаштування на посадах науково-викладацького і наукового складу. Не зазнали змін вимоги стосовно звань і ступенів, які були необхідними для займаних посад звичайного професора, надзвичайного професора, ад'юнкта, асистента. Впроваджено лише посаду запрошеного професора. Це може бути особа, яка є співробітником іншого навчального закладу, має науковий ступінь доктора габілітованого або звання професора. Ще одна зміна стосується способу прийому на роботу викладачів вищої школи. Трудові відносини шляхом призначення стосуються викладача вищої школи, який має наукове звання професора. Інші працівники наймаються на контрактній основі. Призначений науковий співробітник може піти на пенсію у віці 67 років.

Закон від 14 березня 2003 р. про наукові ступені та наукові звання і про ступені та звання в галузі мистецтва визначає способи здобуття наукових ступенів і наукових звань. Наукові ступені – це доктор і доктор габілітований. Вчене звання – це звання професора в даній галузі науки чи мистецтва.

Право присудження наукового ступеня доктора може отримати наукова установа, в якій працюють на постійній основі щонайменше вісім осіб, що мають звання професора або науковий ступінь доктора габілітованого. Право присудження наукового ступеня доктора габілітованого має наукова установа, в якій працюють на постійній основі щонайменше дванадцять осіб, що мають звання професора або ступінь доктора габілітованого. Ступінь доктора присуджують шляхом захисту дисертації, ступінь доктора габілітованого – шляхом габілітації. Звання професора присвоює президент

Речі Посполитої на підставі пропозиції Центральної комісії у справах ступенів і звань. Звання професора може бути присвоєно особі, яка має ступінь доктора габлітованого і досвід в управлінні науково-дослідними колективами, значущі наукові досягнення, а також щонайменше один раз була керівником докторської дисертації, один раз в якості помічника керівника, двічі рецензентом докторської або габлітаційної роботи.

Особи, які претендують на габлітацію, також повинні мати публікації в державних та іноземних журналах і відзначатися особливими науковими досягненнями. Під тиском часу, проведеного на займаній посаді, в деяких випадках виникають різноманітні патологічні ситуації, які, наприклад, полягають в додаванні кандидатом фіктивних досягнень та публікацій. Ще один модний і популярний шлях – це здобуття наукових ступенів у країнах, де правила не такі жорсткі. Професор Марек Квек ствердив, що в польській системі вищої освіти “(...) від початку 90-х років все, що найгірше, витісняє найкраще, більш низькі стандарти витісняють вищі, так само, як нижчі академічні вимоги витісняють більш високі вимоги у практиці актуальних процедур присвоєння вченого звання”. Важко з цією думкою не погодитися.

З польської переклала Надія Заячківська

1. *Borkowski J.* Organizacja zarządzania szkołą wyższą, PAN, Wrocław 1978.
2. *Hejnicka-Bezwińska T.* Praktyka edukacyjna w warunkach zmiany kulturowej, Warszawa 2015.
3. *Hejnicka-Bezwińska T.* Zarys historii wychowania (1944-1989), Wydawnictwo Pedagogiczne ZNP, Kielce 1996.
4. *Hübner P.* Polityka naukowa i struktury organizacyjne nauki w latach 1944-1989, w: Historia nauki polskiej, pod red. L. Zasztowta i J. Schiller-Walickiej, t. 10, 1944-1989, cz. II, Instytucje, Warszawa 2015.
5. *Jastrzębski J.* Pojęcie nauczyciela akademickiego w prawodawstwie II Rzeczypospolitej i jego konsekwencje dla badań historycznych, „Rozprawy z Dziejów Oświaty” nr 47, 2010.
6. *Każmierska K.* Waniek K., Zysiak A., Opowiedzieć Uniwersytet. Łódź akademicka w biografii wpisanych w losy Uniwersytetu Łódzkiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015.
7. *Kowalski P.* Wprowadzenie w: (red.) S. Dorcz, Propaganda Polski Ludowej, Instytut Pamięci Narodowej, Łódź 2007.
8. *Kozik Z.* O wydarzeniach marcowych 1968 r., „Nowe Drogi” 1988, nr 2.
9. *Kwiek M.* Uniwersytet w dobie przemian, Warszawa 2015.
10. *Leja K.* Zarządzanie uczelnią. Koncepcje i współczesne wyzwania, Oficyna w Wolters Kluwer business, Warszawa 2013.

11. *Ławniczak A.* Polityczne aspekty funkcjonowania szkół wyższych, [w:] Zarządzanie szkołą wyższą, (red.) J. Blicharz, A. Chrisidu-Budnik, A. Sus, Prace Naukowe Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Nr. 56 Wrocław 2014.
12. *Mauersberg S., Walczak M.* Oświata polska w latach 1944-1956. Wybór źródeł, t. 1, Warszawa 1999.
13. *Pulińska U.* Rewolucja w uczeniu się a szanse i zagrożenia dla jakości edukacji akademickiej w Polsce, w: Edukacja w okresie przemian, red. A. Karpńska, Białystok 2010.
14. *Szczepański J.* Szkice o szkolnictwie wyższym, Wiedza Powszechna, Warszawa 1976.

Стаття: надійшла до редколегії 25.11.2016

доопрацьована 29.03.2017

прийнята до друку 27.04.2017

CAREER PATHS OF SCIENTIFIC AND TEACHING STAFF IN POLAND IN THE 20TH AND 21ST CENTURIES: THE CHALLENGE OF PROBLEMS

Eva Kulia

Yan Kokhanovskyi University, Keltse, Poland

The article presents stages of academic advancement of scholars and didactic staff while taking into account political and historical nature of the transformation of the higher education in Poland since 1945. In 1946 there were as much as 28 higher education institutions in Poland: 16 state schools (universities, polytechnics, academies), 4 private academic schools, 5 non-academic public schools and 3 non-academic private colleges. The paper follows briefly changes that took place in Polish academic-grade education during 1945-2014 as they were reflected in a succession of decrees and regulations. Therefore, the paths for professional advancement of academic and didactic staff of higher education institutions are discussed in the light of mentioned regulations and amendments. In academic units teachers could only be: professors (honorary, ordinary, extraordinary, titular or contracted), associate and adjunct professors and teachers of auxiliary subjects. In vocational schools, staff consisted of professors, associate professors and auxiliary teachers. In the first years after the World War II the primary objective for scholars was to concentrate on research, thus, educating was considered to be far less important. However, during 1951-1956 academic staff was obligated to conduct scientific work while pursuing educational and training goals as well. In 1952, the division into academic and non-academic colleges was abolished and the state could interfere in science. Moreover, it has been duly noted that policy of the state authorities before the 1989 transition was intended to bound the capacity and skills of the academic staff in higher education. Furthermore, the paper takes note of alterations in employment of scholar and teaching staff after political transformation. Finally, announced after the transformation, the Higher Education Act of 1990 stipulated that higher education institutions were to exercise freedom of scientific research, freedom of artistic creativity and freedom of teaching.

Key words: higher education, scientist and teaching staff, academic advancement.